

DE WITRIKKEN IN NEDERLAND

door W. Geldof, Govert Flinckstraat 16, 3351 VH Papendrecht.

In tegenstelling tot de lakenvelders is voor de witrikkers geen fokkersclub opgericht. Adresboeken vermelden wel de Vereniging "Het Nederlands Aalstrep- of Witrikkersstamboek", opgericht in 1958, maar dat is nooit méér geweest dan een adresboek. In het begin is er wel administratie van dieren geweest, maar doordat geen inspecteur kon worden betaald die de bedrijven bezocht, is dat spaak gelopen. Uiteindelijk werd zo het stamboek alleen adresboek van fokkers en belangstellenden. Intussen registreert de computer van het N.R.S. de dieren onder rubriek 0 (overige rassen) en zijn ze, als de eigenaars dat wensen, in de productiecontrole aanvaard. Aldus is van uitroeien of tegenwerken geen sprake meer. Gelukkig. Vroeger was dat anders. Even willen wij de geschiedenis in het kort weergeven.

Tijdvak 1950-1975

Schrijver dezes trad begin 1948 als stalinspecteur in dienst van het Melkcontrolebureau Amsterdam met als taak: het geven van voorlichting op het gebied van de melkwinning. Kort daarop vestigden zich in de Bijlmer, toen gemeente Weesperkarspel, de gebroeders De Jong, die uit Sloterdijk kwamen. Hun geslacht had op zijn minst al drie mensengeneraties lang aalstrep (de Hollandse naam!) gefokt. Zij werden hevig vervolgd. Stieren werden in beslag genomen, dekstieren werden gecastreerd en de kantonrechter deelde ijverig boetes uit zodra men een dekstier aanhield die zwaarder was dan 250 kg en/of ouder dan negen maanden. Eén en ander volgens de oude bepalingen en volgens de "nieuwe" bepalingen van de Rundveeverordening 1950. Omdat voor gebroeders De Jong en enkele belangstellenden in de omgeving goed stierenmateriaal gezocht moest worden, kwam ik in aanraking met de heer Iz. Reynhoudt te Grijpskerke. Deze fokte "witrikkers" (de Zeeuwse naam, tevens de Friese) en was zelfs nummer één wat melkproductie betreft in Zeeland (stalgemiddelde over een reeks van jaren). R. vertrok echter weldra naar Friesland en verkocht al zijn witrikkers; deze zijn daarop verspreid door Zeeland, waar overigens wel méér witrikkers voorkwamen. Nummer drie was de heer L. Hietkamp te Kollumerzwaag. Zijn geslacht fokte eveneens al drie mensengeneraties lang witrikkers, hij was nummer drie van de productiecontrole en had zowel zwarte als rode witrikkers van zeer goede productie en fraaie bouw. Van hen kwamen enige stieren naar Weesperkarspel, die de aalstrepen aldaar zeer verbeterd hebben.

Deze drie grondleggers hielden staande, dat een zuivere teelt van witrikkers mogelijk en wenselijk was. Dat ligt ook voor de hand. De aalstreep is een typische wildaftekening bij tal van zoogdieren en komt voor bij verscheidene rundveerassen op aarde. Het meest verbreide ras is de Pinzgauer uit de Alpenlanden. Dit ras wordt zuiver gefokt, dus P x P en niet als intermediair. De aftekening vererft dan constant. Opgemerkt dient evenwel te worden, dat de aalstreep bij dit ras niet geheel gelijk is aan wat wij aalstreepaftekening noemen. Bij de erfelijkheid komen wij hierop terug.

Zoals gezegd zijn de witrikkers uit de jaren 1950-1970 vervolgd. Toch kwam aan die vervolging juridisch gauw een eind, toen wij ons met een adres tot koningin Wilhelmina wendden. Daarin werd uiteengezet dat wij het oude ras in stand wilden houden en hoe men ons dat onmogelijk trachtte te maken. De afloop is bekend: de Rundveeverordening 1950 werd ingetrokken. Dat wilde zeggen, dat men voor eigen gebruik, dus op het eigen bedrijf, vrij was in het houden van een dekstier. Dat dier behoefde dus met meer ingeschreven te zijn in de registers van N.R.S. of F.R.S. De lezer begrijpt, dat nu vele witrikkers werden aangehouden. Buurmans koeien mocht men er niet mee laten dekken; dat dit toch geschiedde ligt voor de hand. Vanaf 1953 breidde het aantal witrikkers zich dan ook gaandeweg uit. In tegenstelling tot de lakenvelder is de witrik dan ook niet

meer "zeer zeldzaam", maar gewoon "zeldzaam". Voor uitsterven bestaat geen vrees en vandaar dat de Stichting zeldzame huisdierrassen tot dusver geen bijzondere activiteiten ontplooit heeft ten bate van de witrik. In het inventarisatierapport van W. van Helden en D. Minkema van 1978 vindt u 17 bedrijven vermeld met witriksen met een totaal van 299 dieren. Vijf bedrijven zijn dan aangesloten bij de produktiecontrole. Dit laatste wijst erop, dat het verzet tegen de witrik gebroken is. In 1953 was men dan weliswaar vrij in het aanhouden van witrikdekstieren, maar dat betekende nog niet dat men aanvaard werd bij de fok- en controlevereniging!. Dat is slechts schoorvoetend gebeurd, zelfs nadat de witriksen zodra zij werden toegelaten aan de top kwamen. Eerst na veel strijd en moeite kwam het zover. Meteen bleek dan, dat de witrik wat de melk betreft, een uitstekend produktiedier was, dat zonder de minste moeite mee kon komen met de zwartbonten en vaak daarboven uitstak (Reeuwijk, Grashoek, Kollumerzwaag, Grijskerke, enz.). Persoonlijk ben ik dan ook van mening, dat de omschakeling naar een meer melktypisch dier bij de zwartbonten net zo goed met behulp van witrikstieren had kunnen gebeuren als met behulp van Noordamerikaanse zwartbonten, ook wel Holstein-Frisians genoemd. De konsekwentie daarvan zou echter zijn geweest, dat driekwart van ons huidige zwartbonte melkvee en van het roodbonte voor zover niet M.R.IJ., de aalstreepaftekening zou hebben vertoond. En dat was en is helaas nog steeds ondenkbaar.

Hoe dit zij, de witriksen drongen door in de melkproduktiecontrole. Dat wil dan meteen zeggen, dat zij, na het overlijden van het Nederlandse Rundvee Stamboek en de geboorte van het Nederlandse Rundvee Syndicaat (met blijdschap begroet door allen die oude rundveerassen een warm hart toedragen) ook in de officiële registratie doordrongen. Dat geschiedde niet helemaal gladjes. Gebroeders Engelen te Grashoek in de gemeente Helden in de provincie Limburg toonden in de jaren '70 aan, wat wij hierboven al zeiden, namelijk dat men met behulp van goede witrikstieren binnen één tot twee rundveegeneraties stalgemiddelden kon halen die tot de top van Nederland behoorden. Zij braken ook het N.R.S. open in die zin, dat in dat syndicaat de laatste tegenstand tegen witriksen gebroken werd. Dat ging als volgt. In de Bondsrepubliek waren de witriksen, buiten de Pinzgauer uiteraard, onbekend. Toch waren zij er wel, zij het bijzonder zeldzaam. Toen de heer A. van Nieuwenhoven van de K.I. -Vereniging "Samen" (waarbij ook de gebroeders T. en S. Engelen, Vliegertsdijk 18 te

Grashoek, zijn aangesloten) dan ook een zwarte witrikstier aanvoerde, rangschikte men die gewoon onder zwartbont "Schneckenfarbig. De in een Duits stamboek ingeschreven stier kon bij invoer in Nederland, op grond van de E.G. -bepalingen, niet uit het N. R. S. geweerd worden. Zo werd Nachtschade een officieel ingeschreven witrikstier en vele anderen volgden.

Aldus, in vogelvlucht, de wederwaardigheden van "het oudste rundveeras" der Nederlanden, de witriksen. De inperking "der Nederlanden" berust hierop, dat in 1344 op last van graaf Willem IV de veestapel van een groot klooster op het Markerhoofd bij Monnickendam werd verkocht. Tegelijk werd, om redenen die wij wel nooit zullen weten maar waarvoor wij innig dankbaar zijn, de hele veestapel omschreven: 35 zwart, 12 zwartblaard, 9 zwarte witrukken (...), 2 rode witriksen, enz. De naam, Middelnederlands, is ruggheld. Tot mijn grote vreugde komt die naam nog heden voor in het Riviereengebied, Alblasserwaard en omstreken: ruggelds, een ruggelde koe, stier, enz. Graag stel ik voor, die naam te behouden. Met het ras.

Tijdvak 1975 tot nu

Zoals gezegd: na 1975 treedt een nieuw tijdperk in voor de witriksen. Het Nederlands Rundvee Stamboek wordt vervangen door het Nederlands Rundvee Syndicaat. Dat men de letters N.R.S. zoekt te behouden wijst erop, dat men het oude stamboek niet verwerpt maar nieuwe wegen zoekt voor verwezenlijking der oude idealen: verbetering der rundveerassen. In een afzonderlijke studie zal (naar ik hoop) worden aangetoond, dat dit bij het nieuwe syndicaat beter kan dan

bij het oude stamboek. Illustratief is daarbij, dat elke K. I. -vereniging stieren kan inzetten waarvan zij verbetering verwacht, onverschillig of dat nu zuivere H.F.-stieren zijn of Holstein-Frisians of witriksen van de K.I.-Vereniging "Samen".

Intussen gaat de aandacht ook uit naar de erfelijkheid. Zoals gezegd is er in Nederland, evenals in vele andere landen van Europa, voorheen een zuivere teelt van witriksen geweest: $W \times W = W$. Evenwel is de werkelijkheid anno 1986 geheel anders. Wie thans $W \times W$ fokt, krijgt inderdaad 50% zuivere en goed getekende witriksen, maar ... ook 50 % andere. Waaruit bestaan die "andere"? Wel, allereerst bestaat de helft daaruit uit witriksen met een zeer brede rugaftekening, de zogenaamde "dubbele witrik". Daarmee kan zeker verder gefokt worden. Evenwel is er ook een kwart (25 % dus) van bijna geheel witte dieren met alleen zwart (of rood) aan de binnenzijde der oren. Zulke dieren zijn nauwelijks als witriksen te herkennen, al leveren zij na kruising met zwartbont of roodbont nog wel een zeker percentage witrik. Om kort te gaan: de zuivere teelt van witriksen is, na het teloor gaan van de oude fokkerij (Reynboudt, De Jong, Hietkamp) een fictie. Men zal steeds, in een bepaald stadium, terug moeten grijpen op wat aanwezig is bij zwartbont en roodbont, de laatste niet als M.R.IJ. maar als "roodbonte zwartbonte", dat wil zeggen ongeveer als de Friese roodbonte. Zeldzame rassen als vaal, baggerbont en brandrood zullen zich hiernaar moeten schikken zo zij tot aanzienlijke melkproduktie willen komen.

Dat wil zeggen: indien vaal, baggerbont, brandrood en dergelijke kiezen voor zuivere teelt, dan zullen zij een achterstand in melkproduktie ten aanzien van F.H. en H.F. moeten aanvaarden. Praktijkbedrijven kunnen dat veelal niet. Zo ook bij de lakenvelders, met Van Ginkel in Bunnik als praktijkvoorbeeld. Zoals bekend splitst de lakenvelderfokkerij in onze dagen zich in twee typen:

a. melkrijk, althans tracht men melkrijk vee te fokken, al zal men mijns inziens altijd wel wat achteraan komen in vergelijking met de zwartbonten die de HolsteinFrisian trend volgen;

b. melkarm, dat wil zeggen voldoende voor het kalfmaar voor méér melk bestaat geen belangstelling, met fraaie aftekening. Ik meen, dat de heer Bos uit Vianen deze richting volgt en fokt.

Iets dergelijks zou zich ook bij de valen, de baggerbonten en de brandroden kunnen ontwikkelen, indien de belangstelling voor deze rassen of kleurslagen groot zou worden.

De erfelijkheid

Terug naar de witriksen! De overheersende mening is, dat de Nederlandse witriksen niet zuiver ($W \times W$) zijn te fokken; zie de zojuist genoemde percentages. Persoonlijk ben ik van mening, dat het gewenst zou zijn, dat een aantal bedrijven terug ging naar het oude type, waarbij men witrik met witrik paarde en daaruit vrijwel altijd 100% witrik verkreeg, met vaste aftekening. Dat schijnt echter onmogelijk te zijn. Met andere woorden: wij zullen tevreden moeten zijn, wanneer een voldoende aantal witrikstieren in ons land zich vermenigvuldigt, hoe dan ook. Idem dito de witrikkoeien, want de aftekening is dominant. In dit verband is het zeer interessant, dat de kleinste K.I. -vereniging van Nederland, Samen u.a., directeur de heer A. van Nieuwenhoven te Ell, stieren op het bedrijf van de gebroeders Engelen te Grashoek, eind 1985 beschikten over Ca. 30.000 rietjes voor hen die witriksperma wensten. Het betreft hier sperma van stieren die niet alleen de produktie prima vererven, maar die ook het uitwendig voorkomen (exterieur) verbeteren ten aanzien van beenstanden en uivorm. Ook de levensduur en de vitaliteit vallen op.

In Grashoek is men van mening, dat met de zogenaamde dubbele witrik (overheersend wit, vaak alleen nog wat zwart aan de binnenzijde van de oren)

niet verder gefokt dient te worden, omdat men dan miskleur krijgt en eenzelfde degeneratie als bij de geheel witte exemplaren van het blauwe ras van Midden- en Hoog België. U ziet, dat de term "dubbele witrik" een nadere omschrijving nodig heeft en ook dat deze kwestie nader onderzocht zou moeten worden. De gehele erfelijkheid bij de witrik vraagt trouwens om nader onderzoek. Ook klemt nu de vraag: wat nu? wat verder? wat te doen in organisatorisch verband?

Stellig moet er een organisatie van witrikfokkers van de grond komen. Het in 1953 opgerichte stamboek is na een korte bloei ingezakt tot een adresboek en niets méér. Het Nederlands Rundvee Stamboek erkende het niet. Nu in het Nederlands Rundvee Syndicaat alle discriminatie naar kleur en aftekening is uitgebannen (dat neem ik althans aan), kan men uitgaan van de gedachte, dat de witriken het wel zullen redden. Maar men kan óók van mening zijn, dat de fokkers van dit ras, zuiver of gekruist, zich dienen te verenigen. Waarom?

- a. Om het oude ras weer zuiver te vermenigvuldigen en te bestuderen.
- b. Om onderzoek naar gebruikswaarde en erfelijkheid mogelijk te maken.
- c. Om het te verbeteren en op grotere schaal te gebruiken.

Zoals bekend kwam het hele stamboekwezen van Noorwegen reeds in 1970 tot de slotsom, dat men nooit meer rundvee zou discrimineren op grond van kleuren en aftekeningen. Alleen de gebruikseigenschappen, zoals produktie van melk en vlees, levensduur, gebruikte energie, enz., zouden gelden bij de beoordeling. Op diezelfde basis kon de Noordamerikaanse zwartbonte (H.F.) in West-Europa overwinnen. De witrik had het mijns inziens met een fractie van kosten en moeiten óók gekund en ik meen dat dit in Grashoek ook wel is aangetoond. Maar misschien stellen de komende decennia het oude ras in staat te tonen wat het kan. Omdat het nu inderdaad is doorgedrongen tot produktiecontrole en registratie ben ik wat dat betreft optimistisch. In ieder geval ziet u uit één en ander hoeveel inspanning het kost oude waarheden en oude rassen te doen zegevieren. Op de erfelijkheid zal, naar ik aanneem, in dit blad nog nader worden ingegaan.

Afb. 1. Dubbele witrik, witte-fase witrik of gewoon enkelkleurig wit? Tegen de laatste benaming pleit, dat er na paring met bonten toch nog een witrik uit geboren kan worden.